



דברי משה

פרשת משפטים
נעשה ונשמע
קבלת התורה בשלימות



יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים
02 - 5715091



נעשה ונשמע – קבלת התורה בשלימות

"ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". (שמות פרק כד פסוק ז)

"דרש רב סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' רבוא של מלאכי השרת וקשרו לכל אחד ואחד מישראל שתי כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". (שבת פח.)

בספר בית הלוי על התורה [ובהקדמה לשו"ת בית הלוי] עומד הגרי"ד הלוי זצ"ל על דברי רב סימאי: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע, למה לא אמר "בשעה שאמרו" ישראל נעשה ונשמע, כלשון הפסוק: "ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", מה מיוחד בהקדמה?

כמו כן צריך ביאור, שכן אילו היו הכתרים ניתנים לכלל ישראל כשכר על האמירה, מובן מדוע זכה כל אחד לשני כתרים, שכן היו כאן שתי אמירות, אמירת הנעשה ואמירת הנשמע, אבל לדברי רב סימאי שנתינת הכתרים היתה על הקדמת הנעשה לנשמע, מדוע ניתנו להם שני כתרים, הלא ההקדמה היא אחת?

בביאור הדברים כותב הבית הלוי זצ"ל, בהקדים שירידת התורה הקדושה לעולם היתה לשתי תכליות, האחת היא בשביל ידיעת המצות, לדעת איך וכיצד ומה צריך לקיים, כפי ששנינו במסכת אבות "ולא עם הארץ חסיד", מלבד זה היתה בנתינת התורה תכלית נוספת, מצד עצמה, והיא לעצם החיוב להגות בה תמיד, כדברי הפסוק: "והגית בו יום ולילה"¹.

¹ כן מובא באור ישראל (סי' לא) בסופו ד"ה עתה, ותוכ"ד שם דבמצות ת"ת איכא שתי ענינים, האחד הוא דמחויב ללמוד כדי לידע את מצוות ה' לעשותם, ולימוד זה הוא בבחינת משפט אשר יחייבנו השכל האנושי, והענין השני הוא דהלימוד בעצמו הוי

אילו היו אומרים כלל ישראל "נשמע ונעשה" כותב הגרי"ד זצ"ל, היה מתפרש, שהם קבלו את התורה רק לתכלית אחת, רק לשם ידיעת המצות, נשמע על מנת לעשות, בהקדמת הנעשה לנשמע, גילו כלל ישראל, שהם קבלו את התורה לא רק ללמוד כדי לדעת את המצות, שזה נכלל במה שאמרו "נעשה", אלא גם את החיוב של הגיה בתורה יומם ולילה, כתכלית בפני עצמה, גם את זה קבלו עליהם ברצון, וזה נכלל במה שאמרו נשמע.

מעתה כותב הגרי"ד זצ"ל מובנת ההדגשה של רב סימאי בשעה "שהקדימו" ישראל נעשה לנשמע, כי בהקדמה זו של הנעשה לנשמע, היה מונח עיקר קבלת התורה, שהיא קבלת התורה בשלימות, לשתי התכליות שבה.

על הקדמה זו זכה כל אחד ואחד מכלל ישראל לשתי כתרים, אף שההקדמה היא אחת, אבל בה ועל ידה, באה לידי ביטוי קבלת התורה בשלימות, גם בשביל ללמוד את המצות, וגם כדי לקיים מצות תלמוד תורה, להגות בה תמיד יומם ולילה, ועל כל תכלית קיבל כל אחד מכלל ישראל כתר של זהב.

"נעשה" קיום המצות – "נשמע" לימוד תורה

"נעשה בעובדין טבין, ונשמע בפתגמן דאורייתא."

(זוהר)

מצוה ואף אם אינו מביאו לידי מעשה, וכעין שמצינו בסנהדרין (עא). דלחד מאן דאמר בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות אלא דרוש וקבל שכר וכו' עכ"ד הק' עיי"ש.

וכן כותב גם האור החיים הק' לפרשת כי תבא (פרק כו פסוק יז) וז"ל שם, וטעם שציוה על עסק התורה באחרונה להעיר שאגם שהשיג אדם לדעת כל האמור וקיימו, אעפ"כ לא יאמר מה לי ללמוד תורה, אם לדעת מה יעשה ישראל הנה ידעתי וקיימתי כל דברי ה', אלא אעפ"כ חייב הכתוב בת"ת, והוא אומרו אחר כל מה שחייב לעשות ולשמע בקולו, כי מצות ת"ת היא מצוה בפני עצמה ואין זמן להיפטר ממנה עד יום מותו דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל עכ"ד הק' עיי"ש

מבואר בדברי הזהר הקדוש שאמירת ה"נעשה" מתייחסת לקיום המצות : "נעשה בעובדין טבין". ואילו אמירת ה"נשמע", היא מתייחסת למצות לימוד התורה : "ונשמע בפתגמן דאורייתא".

לפי המבואר שנתנית התורה היתה לשתי תכליות, גם לצורך ידיעת המצות, ועל זה אמרו כלל ישראל "נעשה, וגם לקיום החיוב של והגית בו יומם ולילה, ועל זה אמרו כלל ישראל "ונשמע", הרי שדברי הזהר הקדוש שאמירת הנעשה מתייחסת ל"עובדין טבין", ואמירת הנשמע מתייחסת ל"פתגמן דאורייתא" הם הפלא ופלא.

והגית בו יומם ולילה

"שאל בן דמא בן אחותו של ר"י את ר"י כגון אני שלמדתי את כל התורה כולה מהו שאלמוד חכמה יונית, וקרא עליו ר"י את המקרא לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה א"ל צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית". (מנחות צט.)

אם כל תכלית הלימוד תורה היא רק כדי לדעת מה לקיים, הרי שאין שום הבנה לתשובתו של רבי ישמעאל, שכן מעיד בן דמא על עצמו, שהוא למד את כל התורה כולה, הוא בקי ויודע את כל המצוות על דיניהם ואופן קיומם, ואם כן הוא כבר הגיע הוא אל התכלית המתבקשת ממצות תלמוד תורה, ולמה לא יותר לו ללמוד חכמה יונית ?

תשובת רבי ישמעאל לאחיינו כותב הגרי"ד זצ"ל היתה, שירידת התורה לעולם לא היתה רק לתכלית של ידיעת המצוות בלבד, אילו היה הדבר כן, הרי שהיה מותר לו להתעסק בחכמה יונית, אבל כיון שניתנה לנו לצורך עסק תמידי בה ביום ובלילה, לכן אף אם הגיע בן דמא להשגת התכלית האחת, עדיין מחויב הוא ללמוד בכל רגע מין היום ומין הלילה, מצד התכלית השניה של קבלת התורה.

שאינם מברכין בתורה תחילה

"מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהם?
רבינא אומר, משום שאין מברכים בתורה תחילה".

(נדרים פא.)

רש"י במסכת נדרים שם מבאר, שהטעם שתלמידי החכמים אינם מברכים בתורה תחילה, הוא מפאת היותם טרודים ושקועים כל הזמן בלימוד ועסק התורה, עד שהם שוכחים מלברך עליה בתחילת לימודם, ואינם מבקשים, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו יודעי שמך ולומדי תורתך, ולכן לא זוכים שיצאו מבניהם תלמידי חכמים.

בספר בית הלוי מבאר הגרי"ד זצ"ל את דברי רבינא באופן אחר, הטעם שאין הם מברכים על התורה תחילה, הוא משום שלדידם תכלית הלימוד הוא רק לתכלית של ידיעת המצוות, לפי זה נמצא שהלימוד אינו תכלית מצד עצמו, אלא רק הכשר לתכלית שהיא ידיעת המצוות, ולכן מצד הדין אין לברך על הלימוד, שאינו אלא מבוא לידיעת המצוות, שכן במסכת מנחות (מב.) מבואר, שרק מצוה שעשייתה היא גמר המצוה מברכין עליה תחילה, אבל מצוה שאין עשייתה גמר המצוה, [אלא רק הכשר מצוה], אין מברכין עליה.

לפי"ז כותב הגרי"ד זצ"ל, מה שאין בניהם יוצאים תלמידי חכמים כמותם, הוא עונש מידה כנגד מידה, לשיטתם שאינם מברכים על הלימוד, משום שהוא רק הכשר לידיעת המצוות, לפי"ז פשוט שמועיל על זה דין שליחות, שאין צריך שילמד האדם בעצמו, כמו כן יכול לומר לחברו, שילמד ויודיע לו את מצוות התורה, [משא"כ אם נאמר שמצוות תלמוד תורה היא חיוב ומצוה המוטלת על כל אחד בעצמו לעסוק בתורה ביום ובלילה, שאז לא מועיל בזה דין שליחות] כפי שהשרישנו התוס' רי"ד במסכת קידושין (מב.) ד"ה שאני והובא בקצוה"ח (סי' קפב ס"ק א), ולכן הם נענשים בכך שאין

יוצאים מבניהם תלמידי חכמים, ללמוד בעצמם, אלא אחרים ילמדו ויודיעום את מצות התורה.

כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך

"ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה". (ברכות השחר)

שתי בקשות אנו מזכירים מידי יום בברכות התורה, האחת היא שנהיה כולנו יודעי שמך, והשניה "ולומדי תורתך לשמה", דמהו "יודעי שמך" ומהו "ולומדי תורתך"?

ועם דרושינו נראה לבאר, שאנו מבקשים שנזכה לקיום התורה בשלימות על שתי התכליות שבה.

הבקשה שנהיה כולנו יודעי שמך, מתייחסת לחלק של ידיעת התורה, [המילה "שמך" היא כינוי לדברי התורה, כך שנינו במסכת ברכות (כא:), מניין לברכות התורה מן התורה? שנאמר כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלוקינו", וזה כי התורה היא שמותיו של הקב"ה, [עיינ בדברי המהרש"א שם משכ"ב], כן שנינו במסכת אבות (פ"ג מ"ו) ובמסכת ברכות (ו.): "ומניין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה כנגדו? שנאמר כל מקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתך". והאריכו בזה הגר"ח מוולאזין זצ"ל בנפש החיים (שער ד' פרק יט), ובהקדמות ושערים לבעל הלשם (שער א פרק ו) עיי"ש], והבקשה של "ולומדי תורתך לשמה", היא מתייחסת לחיוב התמידי ללמוד תורה, חיוב שמוטל על כל אחד ואחד, להגות בתורה בכל רגע ורגע בימי חייו, ואף שכבר יודע את כל מצות התורה על כל פרטיהם ודקדוקיהם, גם אז מחויב להמשיך וללמוד עד יום מותו, על זה אנו מתפללים ומבקשים, שיזכנו ה' יתברך, שנהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, כולנו יודעים את התורה ועוסקים בה כל ימי חייו, דעיי"ז מתקיימת בידינו התורה הק' על שתי התכליות שבה כמו שנתבאר.

לעולם ליגרס איניש אע"ג דמשתכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר

**"לעולם ליגרס איניש אע"ג דמשתכח ואע"ג דלא
ידע מאי קאמר".**
(עבודה זרה יט.)

מבואר בדברי הגמרא, שבלימוד משנה ותלמוד אין ההבנה מעכבת בקיום המצוה, וכלשון הגמ' : "אע"ג דלא ידע מאי קאמר"², עיי"ש.

וצריך ביאור לכאורה, איזה ענין יש בו בלימוד כשאינו מבין מה שלומד, איזו תועלת יוצאת מלימוד כזה, שאין בכוחו להביא לידי מעשה, במשנה ברורה (סי' נ ס"ק ב) מביא בשם המגן אברהם, [וכן דעת שו"ע הרב], שבתורה שבע"פ אם אינו מבין אינו נחשב לו לימוד כלל.

ולפי מה שביארנו שעניין הלימוד אינו רק לידע את מצוות ה', אלא שיש קיום מצוה גם בעצם הלימוד עצמו אתי שפיר, שכן גם באופן שלומד ואינו מבין מה שלומד, על כל פנים מקיים בזה מצות תלמוד תורה, שהיא תכלית בפני עצמה, כלשון הרב שבט מוסר : "ואל יעלה על דעתך ... כיון שמכיר אני בעצמי שאין בדעתי להבין ולהשכיל, אינני עוסק בתורה, טועה הוא בדבר, שהרי הוא מחויב לעשות מה שנצטווה, ואם יבין יבין, שהרי והגית בו יומם ולילה כתיב, ולא כתיב תבין בו" עיי"ש].

**ביאור משנת רבי חנניה בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את
ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות**

**"רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות
את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה'
חפץ למען צדקו יגיל תורה ויאדיר".**
(מכות פרק ג משנה טז)

² וכן כותב בשו"ת מהרי"ל חדשות (סי' מה ס"ק ב) ועיי' עוד בדברי המהר"ל בספר גבורות ה' (פרק סב) בסופו, ובהגהות נזירות שמשון על השו"ע אוה"ח (סי' נ), והבני יששכר הביאו החיד"א בספרו מראית עין ע"ד הגמ' הנ"ל בע"ז.

בהגהות שפת היריעה על ספר אהל יעקב³ פרשת בהעלותך כותב, כי לפי מעמדן של עם ישראל בזמן קבלת התורה, לדברי במסכת שבת (קמו.) וביבמות (קג.) פסקה זוהמתן, הרי שלא היו נצרכים אל הלימוד ועסק התורה, והיה מספיק להם רק בידיעה מה שהם יודעים את הדברים המחייבים לעשות, והמוזהרים שלא לעשות, אבל עתה אחר שחזרו לזוהמתן [אחר חטא העגל], הם צריכים להרבות בלימוד התורה, כדי לזכך את נפשותיהם מן הרע להידבק בטוב, וע"כ היה בהכרח להמציא שכחה בעולם, כי אם ילמד אדם ולא ישכח לא היה עוסק בתורה כל ימיו, וכן היה בהכרח לתת להם נביאים וכתובים, למען יהיה לפניו מקרא משנה הלכות ואגדות, כי יארכו הימים על האדם, בטרם יאסוף בחופניו מדעו את כל טוב אדוניו אשר נתן לידו, ועם רוב היגיעה בעמל התורה ועל התמדתו עליה יזכך נפשו ויטהר אותה כצרוף הכסף ותדבק בטוב האמיתי אשר בתורה האלוקית עב"ד.

ומבואר בדבריו, שמתחילה היתה הכוונה בנתינת התורה לתכלית אחת בלבד, והיא ידיעת המצות, וענין נתינת התורה לשתי התכליות נתחדש רק לאחר חטא העגל, שאז חזרו עם ישראל לזוהמתן, ונצטרכו להיות דבוקים בתורה כדי להיטהר ולהזדכך על ידי העמל והיגיעה בה, וזוהי כוונת דברי רבי חנינא בו עקשיא, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, היינו שבאהבתו אותנו נתן לנו את האפשרות להזדכך מהזוהמה שדבקה בנו על ידי חטא העגל, וזאת על ידי שהרבה לנו תורה ומצות באופן שנוכל לעסוק בתורה כל ימי חיינו, על ידי כך להציל את נפשותינו מטומאת החטא ולהידבק בטוב, ולכן נתן לנו את השכיחה, כדי שלעולם נהיה במצב של עמוד והחזר, [וכדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"א הל' י) ונפסק בשו"ע יו"ד (סי' רמז סעי' ד)]: "ועד מתי חייב ללמוד תורה? עד יום

³ לרבי יעקב קראנץ מדובנא זצ"ל.

מותו, שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיידך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח עיי"ש⁴.

תורה תבלין

"ויתיצבו בתחתית ההר".

(שמות פרק יט פסוק יז)

"אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם, אם תקבלו את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם".

הראשונים ז"ל עמדו על השאלה, שממה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע משמע שקבלו את התורה מרצון, א"כ מדוע הוצרך הקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית, כדי שיסכימו לקבל את התורה ?

ובכלל צריך להבין, מדוע כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית כדי להכריחם לקבל את התורה, מדוע לא אמר להם הקב"ה, שאם לא

⁴ וכן כותב הרמב"ם שם (פ"ז הל' ה) גבי מוחרם, שאע"ג שאין שונים לו שונה הוא לעצמו, כמבואר במסכת מו"ק (טו.) עיי"ש, וטעם הדבר ששונה הוא לעצמו כתב הרמב"ם, שהוא כדי שלא ישכח תלמודו עיי"ש, וועי' ברא"ש שם (סי' ד) דכתב לפרש באופן אחר, וס"ל דהוא מצד החיוב של תלמוד תורה ואכמ"ל].

ואפשר שמטעם זה גופא אמר רבי ישמעאל לבן דמא אחיינו שלמד את כל התורה כולה, שעדיין מחויב הוא לעסוק בתורה, אף שכבר למד ויודע הוא את כל התורה כולה, כיון שעדיין יכול הוא לשכוח כל שאינו לומד תדיר.

ועי' באיגרות משה יו"ד ח"ב (סי' קי) שלדעת הרמב"ם אינו מחויב ללמוד בכל עת, אלא שמי שלמד הרבה, מחויב הוא שלא לשכוח, ולפי"ז אדם שלמד את כל התורה כולה, והוא זכרן גדול באופן שאין לחוש אצלו לשכחה, שאצל אדם כזה החיוב לימוד ביום ובלילה מתקיים בפרק אחד שהוא בקביעות מועט וע"ז קאי דברי הרמב"ם שם (הל' ח) שאם קרא פרק אחד ערבית ופרק אחד שחרית יוצא ידי חובה, ועי' עוד בדבריו יו"ד ח"ד (סי' לו) משכ"ב, ובפ"ק דתענית (ז.) שהתורה משתכחת בהיסח הדעת ובמסכת ברכות (ה.) דריש עליה את הפסוק התעיף עיניך בו ואיננו, דקאי אדברי תורה עיי"ש] המכוון בזה הוא כדי שנוכל תמיד להתעסק בתורה כל ימינו, ולהיות דבוקים בה, ועל ידי המאור שבה יזדככו הנפשות ויחזרו למוטב כפי שנתבאר.

יקבלו את התורה ימותו ויחזור העולם לתוהו ובוהו, מה העניין בכפיית ההר עליהם?

עוד קשה, מה שאמר להם הקב"ה אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, שמיין הראוי היה לומר "כאן תהא קבורתכם", שהרי שם באותו מעמד כפה עליהם את הר כגיגית, א"כ פירוש הדברים "שם תהא קבורתכם"?

כפיית ההר כגיגית היה על התכלית השנייה

עם מה שנתבאר אפשר לומר, שמה שאמרו עם ישראל נעשה ונשמע והסכימו לקבל את התורה מרצון, היה זה רק לגבי התכלית של הלימוד לצורך המצות שבה, [שזה עיקר ייעודם לקיים את מצות התורה, לקבל שכרם בדין בעולם הבא], לא כן לגבי התכלית השנייה של שמה ניתנה התורה, שהיא לעסוק בה בכל רגע ורגע, על זה לא הסכימו לקבל על עצמם להיות כשור לעול וכחמור למשא ביום ובלילה, לזה כפה עליהם הי"ת הר כגיגית, לרמוז להם כי לולא שיקבלו את התורה גם לתכלית השנייה לא יוכלו לקיים גם את התכלית הראשונה, כי היצר הרע אשר נמשל להר, כפי שכינוהו חז"ל במסכת סוכה (נב.) "צדיקים נדמה להם כהר", כוחו גדול ועצום להניא אותם מלקיים את מצות הי"ת, ושום כוח זולת עסק התורה לא יוכל לו⁵, וזהו שאמר שם תהא קבורתכם, היינו שם בעת המלחמה עם היצר, שאז לא יוכלו לו, ושם תהא קבורתם, וממילא מוכרחים הם לקבל עליהם את התורה על שתי התכליות שבה, כי רק באופן הזה תתקיים בידם ולא יהיו נמסרים ביד יצרם כמש"נ.

⁵ כלשון הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ה): "זהנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להנצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו" עכ"ל.

